

92106 9.
9-47

Տիգրանի Կ. Ա. Արարիկյանի Երևանի:
Գևորգյան Բարձրագույնը:

ԿԱԹՈՒՂՈՍԿԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

(1908 չվտ. 30, 31 և նոյեմբ. 1)

ԲԱՐԳՈՒՂԻՄԷՆՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ

ՀԱՆՐԱՊ ԿԱԹՈՒՂՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐ. ՊԱՏԳԱՄԱՆՈՐԱՅ-
ԺՈՂՈՎԻ ԵՒ Ս. ԷԶՄԻԱՃՅԻ ՍԻՆՕԳԻ

ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՍԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

(1908 թ. Հոկտ. 30, 31 և Նոյեմբ. 1)

Բարձրորի՜մ էսու եպիսկոպոսը հանդէպ Կաթող. ընտ. Պատ-
գանաւորաց ժողովի եւ Ս. Էջմիածնի Սինոդի:

I

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան Պատգամաւորաց պաշտօնական նիստերում և արարողութեանց ժամանակ (1908 թ. Հոկտ. 30, 31 և Նոյեմբ. 1-ին) բացակայում էին առողջ միտքը և օրինական կարգերը, մանաւանդ նիստերի ղեկավարները—Տեղապահ և Պոկուրոր՝ չէին բմբննել ընտրութեան առհասարակ օրէնքները:

Բայց ես այժմ պիտի ընթերցողին ներկայացնեմ միայն այն անկանոնութիւնները և ապօրինութիւնները,—եւ և որոնք առընչուելիք են ինչպէս կամ յիշուած են առաջինների հետ,—որոնց մասին առ ժամայն և առ տեղեան ժողովին և ժողովի ղեկավարներին բանիւ և գրով դիտողութիւններ արուեցին:

Հոկտ. 30-ին, առաւօտեան 9 ժամին, Տաճարի զանգակների (Երլորդը) արգարտութեամբ շապեցինք հոգևորական և աշխարհական պատգամաւորներս Վեհարանի դահլիճը Այնտեղ Սուրբ անդամ Սատթ. վարդապետը մի թերթ ձեռքին բռնած բարձրաձայն կարգաց է լուր՝ թէ ինչ կարգով պատգամաւորներս պիտի շարունակեմք և հանդիսանանք ընթացքը կազմելով գնանք Տաճար: Երբ նա կարգում էր անունները՝ պատգամաւորները ըստ այնմ դուրս էին ելնում և շարունակ: Թափօրի առաջից պիտի գը-

— Այդպիսի անմիտ կանոն չի կարող լինել, ասացի, ինչպէս կարելի է որ քանոնան եպիսկոպոսներէց բարձր տեղ բռնէ, կանոնի անունով էք խուս՞մ՝ ասանց ի նկատի առնելու որ չէնց Պօթօւնիան, թող եկեղեցական կարգերը, ձեռնարութեամբ աւարտութեանն է նախաձեռնարութիւն ատար: Եթէ այսօր Սուրբնանցըն է նախանորդամ Սինօքի կամ Տեղապահ, և ոչ Շիրակունին՝ որ Սուրբնանցից առաջ անդամ էր Սինօքի, այդ այն միակ պատճառաւ է՝ որ Սուրբնանցը առաջ է եպիսկոպոս ձեռնարուած...:

Պրօհուրօրը գնաց: Ես ապա միայնակ գնացի Տաճարը: Երեկոյիսն հրաւիրելի Աւագ լուսարար Տ. Ղևնդ եպիսկոպոսին: Սա ևս, իբրև «կարգադրիչ Յանձնաժողովի» նախագահ՝ կանոնի անունով խօսեց, այլ և գնաց բերեց նոր տպագրուած «Կանոնք» կոչուած տետրակը, ուսեւրէն և հայերէն, և ցոյց տուեց կապոյտ մատիտով էլ եզերքի կէտը գծուած 12-րդ յօդուածը: Ես չէի տեսել այդ տետրակը: Կարգացի ամբողջ յօդուածը, բայց, ով դարձնք, չէնց այդ կանոնն է պատուիրում, որ պէտք է գնան Տաճարը կամ նստեն ժողովում՝ միշտ էլ «րոս աւագութեան ասփնանի ձեռնարութեանն», իսկ մեր Սինօքի, Պրօհուրօրը և կարգադրիչ Յանձնաժողովը՝ չէին հասկացել այդքան պարզ բանը *), չէին հասկացել՝ ինչպէս պարզուեց դորանց պատճառաբանութիւնս, որովհետև կանոնի մէջ «Անդամք Սինօքի» բառերը առաջ են գրուած, իսկ «եօթն երկցագոյն եպիսկոպոսուէր տեղոյն» — Միաբանութեան պատգամաւորները՝ յետոյ: Որպէս թէ Սինօքի անդամներ չէջ չէին կարող լինի կամ չկան ձեռնարութեամբ աւագներ և ընդհակառակն...:

Եկեղեցական կարգապահութեան մասին խօսելուց յետոյ, կարծիք մատիտով գծեցի նոյն 12-րդ յօդուածի վերջին մասը, ևս

*) Կարգադրիչ Յանձնաժողովի նախագահ և անդամներ էին Ղևնդ եպոս, Մատթէոս և Խորէն վարդապետները, ձեմ. Տեսուչ պ. Մինաս Բէլբէրեանը և գիւղատանտես Կոստ. Մէլիք-Շահնաւարդանցը:

նային Տ. Տեղապահը և Կառավարութեան ներկայացուցիչը*), ասպա երուսաղէսի Պատրիարքի, Ազգածարի կաթողիկոսական և Կ. Պօլսոյ պատրիարքական Տեղապահներէ պատգամաւորները, ասպա Խուսաստանի հայ թեմերի Առաջնորդները, ասպա Էջմիածնի Սինօքի անդամները, ասպա արտասահմանեան հոգևորական պատգամաւորները (վարդապետներ, արեղաներ և քահանաներ), ասպա Ս. Էջմիածնի Միաբանութեան եօթն պատգամաւորներս — ամենաաւագագոյնները եպիսկոպոսական դասի և վարդապետների մէջ, և ասպա աշխարհական պատգամաւորները: Այսպէս, երբ գնացաւ կարգը հասաւ Միաբանութեան եօթն պատգամաւորներին, Մեսրոպ, Սուքիաս և Գրիգոր արքեպիսկոպոսները չեղ գանձերի պէս գլուխները քարշ գնացին, կարգը իմն էր գնալու՝ բայց դարձայ Մատթ. վարդապետին. — Ո՞վ է ձեզ իրաւունք տուել՝ երեկուայ արքեպիսկոպոսից և քահանաներից էլ յեախն տեղը տալ արքեպիսկոպոսներին. դուք թեքեա չէքք ծնուել՝ երբ Մեսրոպը և Սուքիաս եպիսկոպոսներ էին:

— Կանոնն է արդպէս կարգաւորում, քս ինչ մեզաւոր եմ:
— Ո՞ր կանոնը: Չի կարող եկեղեցոյ սրբազգիւած կարգը խախտուլ այդպիսի կանոն լինել, չէնց Պօթօւնիան ևս ձեռնարութեամբ աւագութեանն է առաջնութիւն տալիս: Ես չեմ կարող ենթադրուել եկեղեցոյ նուիրապետութեան և մեզ վերաւորանք հասցնող այդպիսի մի կարգադրութեան: Ասացի և անցայ միւս դահլէճը: Միւսները և աշխարհական պատգամաւորները գնացին ի հարկէ:

Այս դահլէճում էր մի յետ մնացած և անձանթ աշխարհական պատգամաւոր և պ. Նահանգապետի մի պաշտօնեայ — Բալանթիարանց արքանունով: Իսկոյն մտաւ և Սինօքի Պրօհուրօր պ. Մէլիք-Շահնաւարդանցը: Սա էլ ոչ առել և ոչ պակաս քան Մատթ. վարդապետը՝ ասաց. «Կանոնն է այդպէս կարգադրում»:

*) Յախարք ընտրութեանց ժամանակ Կառ. ներկայացուցիչներ լինում էին քաղաքապետական պատգամաւորներէց, բայց այս անգամ Երևանի պ. Նահանգապետն էր:

և 14-րդ յօդուածի՝ նոյնպէս «րոս աւագութեան ձեռնադրութեան» շնչուող բառերը, և նախ հասկացնելով՝ ասացի. «Տարեք ցոյց տուէք Տեղապահին, ասացէք թող շնորհաւորեալ, և վաղը չկրկնուի այս աւուր կատարուած անկարգութիւնը: Պատասխանատու է»:

Քիչ յետոյ վերադարձաւ Ղևոնդ եպիսկոպոսը և ասաց. «Տեղապահի մօտ ուրիշներ էլ կային, կարգապահ և համարուեցին՝ որ ձեր ասածն ուղիղ է եղել: Վարուանից պիտի ասուի՝ որ իւրաքանչիւրը իւր ձեռնադրութեան կարգով տեղ բռնէ»: Այգպէս էլ արեցին:

Ահա այդ կանոնները.---

Տօղ. 12. Մուսն իՏաճարն կատարի կայուն կարգաւ. յառաջով ընթանայ կատարողն պաշտաման Պատրիարկ Կաթողիկոսի (երեցագոյն Անդամն Մինօդի), ապա պատգամաւորն Պատրիարկաց Երուսաղէմի, Սասի, Աղթու՝ մարայ և Կ. Պօլսոյ. զհետ նոցա երթան կարգաւ զոյգ զոյգ յաջմէ կողմանէ՝ Անդամք Մինօդի Ս. Էջմիածնի և եօթն երեցագոյն եպիսկոպոսունք տեղոյն՝ ուղեկցութեամբ Պրօփետրի Մինօդի, իսկ յաճեկէ՝ թեմակալ եպիսկոպոսունք կամ պատգամաւորք նոցա, կարգաւ նոյնպէս զոյգ զոյգ րոս աւագութեան ասիւմանի ձեռնադրութեան ճեցա*), և ապա զհետ նոցա երթան աշխարհական պատգամաւորքն, նովին իսկ կարգաւ...

Յօդ. 14. Ի միևնույն աւուր կատարման այդ ծիսի ամենայն ներկայ եղեալն և որք ունին դիրաւուն ընտրութեան Պատրիարկ Կաթողիկոսի գեղիս կայցից շուրջ զգրասեղանով, որ եղեալ կայ առաջի Սեղանոյ Իջման Որդոյն Միածնի (§ 9), ի միջավայրին կատարողն պաշտաման Պատրիարկ Կաթողիկոսի, յաջմէ կողմանէ վերոյիշեալ պատգամաւորք չորից Պատրիարկաց եւ բոլոր հոգեւորականն, որք ունին վերաւուն ընտրութեան:

*) Ընդգծումներն առնասաբակ ինն են:

բնոյ զՊատրիարկ Կաթողիկոսն, րոս աւագութեան ձեռնադրութեան իւրեանց, իսկ ի ձախմէ կողմանէ աշխարհական պատգամաւորք րոս աւագութեան կոչման իւրեանց:

II

Միւս օրը, Հոկտ. 31-ին, առաւօտեան 9 ժամին եկեղեցոյ զանգակները հրաւիրեցին ընտրողներէս Վեհարան, որտեղից պիտի դարձեալ թափօրով գնայինք Տաճարը: Չնայելով որ ասել էին թէ երէկուայ սխալը այսօր ուղղել էին, բայց ես ուղղակի գնացի Տաճարը, նստեցի իմ աթոռում: Իւրաքանչիւրի անունը պրօպագանդաւ էր սեղանի վերայ իւր առջ: Եկաւ թափօրը, նրստեցին ամենքը իրենց յատկացրած աթոռներում: «րոս աւագութեան ձեռնադրութեան» ի հարկէ, Կարգացուեց սահմանեալ առջօրէքը, ապա Տեղապահը համատու քարոզ խօսեց և յորդորեց ընտրողներին՝ խղճիմտօք ընտրել արժանաւորագոյն թեմակալը: Պրօպագանդիկոսութեան, և յայտարարեց ժողովը բացուած: Պրօպագանդիկոսութեան փոխարքայի պաշտօնակատարի առաջարկութիւնը ժողովը բացման մասին, իսկ Մինօդի Ատենադպիրը՝ հայ եկեղեցոյ եպիսկոպոսաց ընդհանուր ցոյցակը:

Կանգնեց Տ. Սուրբաս արքեպիսկոպոսը, ընտրան առնելով «Քահանայքդ Իորայէլի, խօսեցարուք ի միւրաւ Երուսաղէմի»... րոս կնից ատենարաննէլ սակայն՝ Պրօպագանդի շփոթեալով, որպէս թէ մի սրբապղծութիւն, լինէր կատարուելիս, խիստ տհաճ և ցամաքուող գործով ընդհանուր նորան՝ ուստի լեզուով, զոր ես արհեստ գեղձակացեալ: Սուրբաս արքեպիսկոպոսը կիսաշփոթեալ, շարունակեց Պրօպագանդի գարձեալ ընդհանուր և խանգարեց նորան: Սուրբասը արդէն ընկճուած՝ խղճովի ձայնով և ձեռքը պարզելով ասաց. — «Քողեք վերջացնեմ», և հենց թեքի, ինչպէս տեսանք: Խուճապով վերջացրեց և նստեց: Այս դէպքում և ստեճապակ աչքի էր ընկնում որ ժողովին de facto նախագահուած էր Պրօպագանդի: Իորան նպաստում էր և՛ նորան յատկացրուած տեղը ժողովում: Նա, նախանք

գազատի հետ, իւր Ատենադպիր և երկու գրագիրներով, յետոյքները վեպ իշման Սեղանը բազմամբ, բնունում էր ժողովի պրեզիդիումի գէղք: Այն, բացակայում էին առողջ միտքը և օրինական կարգերը, Սուբխաս արքեպիսկոպոսի ասածն էր. ա) Քանի որ ճանապարհները և գրաւոր հաղորդակցութեան միջոցները գիւրացել են, կաթուղիկոսի մահկց յետոյ ընտրութիւնը մի ամբողջ տարով յետաձգելը՝ չափազանց երկայն է, 4—5 ամիսն էլ լաւակա՛ն կըլինի: բ) Ռուսաստանի և Տաճկաստանի հայ ժողովրդի թուերի համեմատութեամբ՝ շնա են քան զչափն Տաճկաստանի պատգամաւորները և ճնշող մեծամասնութիւն են կազմում: գ) Պատգամաւորները գալիս են Եջիթաճին՝ արդէն իրենց կաթուղիկոսացուն ընտրած, փոխանակ այստեղ խորհրդակցելուց յետոյ ըստ այնմ ընտրելու: դ) Ինչո՞ւ. երուսաղէմի նարութիւն Պատրիարքի պատգամաւորին հետազորով փոխել տուին:

Պրօկուրօրը միշտ խօսում էր ոււսերէն, մեծամասնութեան համար անհասկանալի լեզուով. պահանջուեց որ թարգմանուի հարեւրէն, այնուհետև Ատենադպիրը բարձրաձայն թարգմանում էր: Պրօկուրօրն ասաց. — Այժմ փոքրերից կը սկսենք ձայները հաւաքել չորս թեկնածուներ ընտրելու համար, թեկնածուների անունները կարձանագրուի ոււսերէն և հայերէն և ամեն մի ընտրող կը ստորագրէ*): Սուբխաս արքեպիսկոպոսը և Յակովբ եպիսկոպոսը, միւս կողմից էլ աշխարհական մի-երկու անուան քրոջը դրեց առաջները անանթէն անանձին և հայերէն անանձին, որոնց և ստորագրել էին ընտրողները: Սուբխաս արքեպիս. ձեռքի և գլխի շուտաման նշանի հետ դժգոհելով անաց, անուաջ այդպիսի բան չկար: Եւ

*) «Փոքրերից» — այսինքն աշխարհական պատգամաւորները բից այժմ:

լուսին, վերջացած համարելով: 1892 թ. կաթուղիկոսական ընտրութեան մասնակցող Պարսկա-Հնգկաստանի պատգամաւոր Հ. Աւագբեկեանն էլ լուս էր, այն ինչ հէնց իւր ներկայութեամբ Գր. Արժրունու և «խամախոսները» բարեհաս օժանդակութեամբն է կատարուել այդ օրէնքից զուրս նորմուտութիւնը:

Կանգնեցի և ասայի. 92-ի ընտրութեան ես պատգամաւոր չեմ եղել, սակայն զորս մասին և ժամանակին իմ լսածն ու գիտեցածը այժմ լաւ յիշում եմ. — Այն ժամանակուայ Պր. Կանչեկին ժողովին առաջարկում է ոււսերէն կարմել, բայց չեն համաձայնում պատգամաւորները, գիմազբում են (Օրմանեան, Կիւմիւշկերտան, Արզար Յովհաննիսեան և այլք): Երովհետև այդպիսի օրէնք չկայ, Կանչեկին չկարողանալով պնդել՝ ասում է. «կազմենք առանձին հայերէն և առանձին ոււսերէն, հայերէնը՝ գործի համար, իսկ ոււսերէնը՝ միայն ինձ համար, հարկաւոր զէպքում պաշտօնական անձանց ցոյց տալու համար: Պատգամաւորներէից ստորագրութիւնը ոււսերէնի տակ պէտք է, որպէսզի չկասկածուի թէ է իմ շինած բան է»: Ահա իմ գիտեցածը զորս մասին: Ուրեմն ուուսերէնը միայն Պրօկուրօրի համար է, ժողովի գործի համար պարտաւորական չէ: Եւ նստեցի*):

Պրօկուրօրը խիստ ուրախացած՝ շտապեց նստած տեղից կօմպլիմենտներ անել ինձ — հէնց այդպէս է, հէնց այդպէս է:

Ամենքը Ֆեացին լուս, կարծես թէ բաւականացած կանչելու պատճառաբանութեամբը: Այն ինչ՝ պ. Կանչեկուն կամ սոնասա-

*) Գր. Արժրունին, Տփլիսի թեմի 1892 թ. Մարտի 8-ի պատգամաւորական ընտրութիւնը անօթալի միջոցներով Սինօղում բեկանել տալու համար, և որից յետոյ ինքը պատգամաւոր ընտրուելով՝ այնքան երախտապարտ կանչելուն, ժողովում կանգնում ընդդիմախօսում է Արզարին՝ յօդուտ կանչելու այդ պարբերի ստաջարկութեան, և իւր «խամախոսներով» ընդունել տալիս ժողովին: Արքեպիսկոպոսների Սմբատանց, Օրմանեանց, Խապոյեանց, Վահան վարդապետ եւ այլք դեռ ևս կենդանի վկաներ են:

բակ Սինադի Պրիօրներն յիտուանալու համար՝ կարող էր Սինադից տրուել նոցա փառելացրած պատճէն — թարգմանութիւնը, փոխանակ օրէնքի հակառակ հար բան մտցնելու ընտրողան գործակարութեան մէջ, որին մամուկցոյ պատգամաւորներին մէջ ծամանութիւնը օտարազգատակներ լինելով՝ խիտա գաթախաղաւում են սուտացման քաղաքականութիւնից: Գոնէ ինձ համար այդ սուտաւորներ հարկը յանկարծ առաջ նկատ, իսկ միւսները՝ չգիտեն եւ իմ՝ Կողմից ստած — պատմածու բաւական համարելի, յուսալու որ մեզ ստպետ եւ իրաւագոյն պատգամաւորները այդպիսի մի կողմից նալ խնդրի մասին պիտի իտայն պատշաճօրէն եւ ազնուապէս, բայց իզուր: Եւ այլ հարցելու յիտանցի՝ որ զքա իրենց տիւր լոջ լրակում տանու հաւ ու ճաւերին որսացող խեղճոյ լազէի տեսակիցն են եղել: (Մակար եպոս. Բարխուղարեանի պատմած ինչ որ Մէլիթի բողէն):

Անմիջապէս շտապով ձեռնարկեցին ճայտութեան. — Ես Պարսկաստանի և Հնդկաստանի Հայոց աշխարհական պատգամաւորս ընտրում եմ կաթողիկոսական առաջին թեկնածու: Մատթէա աղբեղիսկոպոս Իգմիլլեանին, երկրորդ՝ Եղիշէ եպիս. Գուրբանին, երրորդ՝ Մեսրոպը արքեպիս. Սմբատեանցին, չորրորդ՝ Յովհանէս արքեպիս. Երրակունուն):

Երրակունին հրածարուեց բուէաբկուել, քաջ գիտենալով որ գնում են սեպնելու համար, կամ գուցէ ուրիշ դիտումով, Սուրա փոխանակ զրիցին Գրիգոր արքեպիս. Գառնակիթեանցին: Պատու դատարի առաջարկած անունները Պրիօրները պիտի էր սուտաբէն, իսկ նախագահի սեղանի վերայ մի գրեպիւր գրում էր նոյն անունները հայերէն, ապա պատգամաւորը գնաց ստորագրելու և հայերէնի և ուտսերէնի: Այդ ժամանակ ես առայի. — Պէտք է ուտսերէնի մասին իմ բացատրութիւնը գտնէ այժմ արձանագրելու որպէսզի ազգայ ընտրութիւնները համար յաւտնի վնիւի — չը սուտացուի թէ ինչպէս է մտել ուտսերէնը և ինչ նշանակութիւն ունի, փոզովը հաւանութիւն տուեց իմ առաջարկութեանը. Պրիօրները և Աստուապիլը լի սուք տուին ժողովին՝ արձանագրելու յետոյ:

Շարունակեցին ճայտաւութիւնը՝ Երրորդ պատգամաւորի ճայտաւութիւնից յետոյ մի-երկու պատգամաւորներ ինչպէս Սպանդարեանց և Փ. Զուրար, չարք բարձրացրին թէ Սմբատեանց և Գառնակիթեանց էլ կարող են հրածարուել Սամառն Յարութիւնեանը ստաց. Արձանագրութիւն կը կազմենք հրածարուող ներք մասին: Զուրարը Գուրս եկաւ առաջ և խօսեց այն մտքով թէ հրածարուել — չհրածարուելը բուէաբկուելի հաճութիւնիցն է կախուած: Կանգնեցի պատասխանեցի Չուրարին. — Երրակունին հրածարուեց չէնց վզբից նա իրաւունք ունի, իսկ միւսները, որ նոյնպէս ներկայ էին, որովհետեւ սիգրից չհրածարուեցին, քուէաբկուելուց, այժմ եթէ հրածարուին՝ կը նշանակէ փոքրել խանդ գարել քուէաբկութիւնը, ուրեմն այդ օրինաւոր չի լինի և իրաւունք չունին հրածարուելու: չէնց այս է պատճառը, որ եթէ ընտրուողը ներկայ չի լինում՝ հարկաւոր է համարում նախապէս ունենալ նորա գրաւոր համաձայնութիւնը, որպէս զի յետոյ չը հրածարուի:

Վասիկ Երիզաբեանց. Ուրեմն նախ պէտք է բացակայ ընտրուողները — Իգմիլլեանի և Գուրբանի գրաւոր համաձայնութիւնը ունենալ:

Վաս. Եզ. պատգամաւոր Երեանեան թեմի՝ Սեպտ. 21-ին Երեանում Պատուիրակների ժողովում (45 հոգի), բերելով նոյն այս օրինական պատճառաբանութիւնը թէ՛ «հացակայ թեկնածուի գրաւոր համաձայնութիւնը պէտք է» արգելք են դառնում: Ա. Ահարունեանի և այլոց թեկնածուներն քուէաբկուելը դնելուն: Կուտակողները առաջարկում են յետագիւ ընտրութիւնը մի օրով՝ միջև ստացուի գրաւոր համաձայնութիւնը. բուէաբկութեամբ մերժում է: Անբաւականները, 17 հոգի, բողոքում և չեն ուսնում են ժողովից, բողոքում են և Սինոդին, իսկ միւսները, թէն չնչին մեծամասնութիւն կազմելով, շարունակում և կրկնաւորում են ընտրութիւնը. ընտրում է պատգամաւոր այդ պարունը 17 ճայնով ընդգէմ 8-ի: Սինոդը ճանաչեց այդ ընտրութիւնը վաւերական: (Տես «Մշակ» № 213):

Այդ արդէն ժողովի և Պրօկուրօրի գործն է. ասացի և նրանցի: Պրօկուրօրը հաստատեց իմ ասածը, թէ՛ Ամբաստանաց և Գառնակերտանցը այլևս իրաւունք չունին հրաժարուելու:

Հինգերորդ թէ՛ վեցերորդ պատգամաւորի (Կուսինայի) ձայնաւուրիւնից ասալ կանգնեցի և ասացի. թեկնածուներէ մասին չխօսուեց, ես ցանկանում եմ իմ թեկնածուներէ մասին սեպակահան կարծիքս յայտնել՝ նախքան բառաւորն ցանկի կազմուելը:

Պրօկուրօր. Օրէնքով ձայները ժողովում է փոքրերից՝ որպէսզի մեծերի կարծիքը ճշդումն չգործէ փոքրերի վերայ (?!), ուստի դուք կարող էք կարծիք յայտնել՝ երբ կը հասնի ձեր ձայնի տալու հերթը:

Պարօնը դարձեալ օրէնքի անունով խօսեց: Ես բսկոյն նախ յեցի ընտրութեան կանոնները և ասացի. Մինչև ձայնի տալու հերթը ինչ հասնի՝ քառանուն ցանկը կայմուած պիտի համարուի, իսկ իմ յայտնած կարծիքը էլ ինչի՞ պիտի պէտք գայ, ճաշից յետոյ մանանիխ: Ընտրութեան 16 և 17-րդ յօդուածներին նայելով՝ պատգամաւորը իրաւունք ունի և պարտականութիւն թեկնածուներէ մասին կարծիք յայտնել: Ամենքը իրենց ընտրելիներէ մասին կարծիք արդէն կազմել են, բայց եթէ պատահի որ մինը ուրիշի ուղիղ կարծիքը խելուց յետոյ փոխէ իր ձգարծիքը՝ վատ չի լինի, ճէնց օրէնքի պահանջն էլ այդ է, քան «մեծերին» — եղիտիտոսներին կամ արքեպիսկոպոսներին գրկել կաթուղի-կրտական թեկնածուներէ մասին սեպակահան կարծիք յայտնելուց:

Պրօկուրօրը ձգեց նախագահին պատասխանել, բայց վերջինը լուռ էր: Մի շարքում էինք նստած և բաւական հեռու, 7—8 հոգի բաժանում էին իմ ու նորա մէջ, յարմարութիւն չկար ասելու կամ լսելու, ուստի գնացի նորա սեղանի մօտ, կրկնեցի իմ ատաղարկութիւնը և Պրօկուրօրի պատասխանը, ցանկութիւն յայտնեցի կարդալ ի լուր 16 և 17-րդ յօդուածները՝ ցոյց տալու համար թէ Պրօկուրօրը սխալում է: Այն կողմից մինը, կարծեմ Ս. Յարութիւնեանը, մէջ բնկաւ. «Կանոնները գիտենք, պէտք չէ կարդալ»:

Ամեն բայում դառնապէս դգացում էր նախագահի տեղի տալը արգելիկներին:

Եթէ կանոնները գիտէք, ասացի, այդ հօ անել լաւ: Սրբազան նախագահ, ես ցանկանում եմ սեպակահան կարծիքս յայտնել իմ թեկնածուներէ մասին: Նախագահը ամենայն անտարբերութեամբ պատասխանեց. «Ձեր քուէն տալու հերթին կը յայտնէք ձեր կարծիքը»: Երջն անհեթեթ և օրէնքի հակառակ պատասխանը՝ ինչ որ ասել էր Պրօկուրօրը: Լուռ վերադարձայ նստեցի իմ տեղում:

Ահա և այն յօդուածները.—

Յօդ. 16. Իւրաւանչիւր ոք ի ժողովականացն ցայ ըզկարծիս իւր (МНЕНИЕ) վասն ընտրութեան տալագոյն բեկնածուաց պատճեն, ըստ ուղիղ հասկացողութեան իւրում, ըստ մարտը խղճի մտաց, ատանց իրիք երկուղի, և ոչ հայելով յառաջարկութիւն ինչ կողմնակի կամ ի գրութիւն մասնաւոր, թէ՛ն լեցէ այն ի պատուաւորազոյն անձանց յազգէն Հայոց, ամենայն որ վարի այնպէս, զի կարացէ տալ պատասխանի յամենայնի ատաջի Տեսուն Ատուածոյ: Ուստի եւ իւրաւանչիւր ոք ի բաց մերժելով զամենայն յամաւորիւն կարծեաց եւ անձին՝ զամացի սեպակի ի կարծիս համուրց գիտացան հինն նեմարտութեան*):

Յօդ. 17. Իւրաւանչիւր սնդամ ժողովոյն գլխաւիս իւր պարտի արժայայտել համալուս, պարզ, ոչ հեռանալով անհասարակ յիսկական տարկայէն, յանդիման ատենի նախ՝ զարժամաւորութիւն բարձրատիման հոգեւորականի արտօյարկելոյն ինճեմէ, ասոյա զապացուցութիւնս եւ վերջապէս զազնկալելոյն ի նմանէ Եզուս վասն եկեղեցոյ:

*) Այս միկնոյնը օրէնք է կայսերական բոլոր կողմերէլ հաստատութեանց համար, տես օրէնագիրք II հատոր. Ա. մասին, յօդ. 147:

